

Asia: VN/25570/2023

Arviomuistio välimiesmenettelylain uudistamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä

Kiitän mahdollisuudesta antaa lausunto asiassa. Olen toiminut Keskuskauppakamarin välityslautakunnan (nykyisin välimieslautakunnan, englanniksi Finland Arbitration Institute, FAI) sihteerinä, toiminut välimiehenä ja asiamiehenä välimiesmenettelyissä. Olin sihteerinä vastuussa lautakunnan vuoden 1993 sääntöjen valmistelusta. Toimin nykyään yhteispohjoismaisen Nordic Offshore and Maritime Arbitrationin eli NOMA:n hallituksessa sekä sen alaisessa Standing Revision Committeeessa. NOMA:n säännöt uudistettiin pari viikkoa sitten kansainvälinen välimiesmenettelykäytäntö huomioiden, joka vastasi myös Suomen merenkulkuelinkeinojen tarpeita. Olen toiminut vuodesta 2015 Suomen merivahingonlaskijana, ja aloitteeni pohjalta käynnistettiin merilain 16a luvun valmistelu, johon myös osallistuin huomattavalla työpanoksella. Asianomaisissa merilain säännöksissä viitataan nyt välimiesmenettelylakiin siltä osin kuin niissä ei erikseen säädetä toisin. Pyrin tässä lausunnossa huomioimaan ne mahdolliset erityistarpeet, joita välimiesmenettelylain soveltaminen merivahingonlaskijan korvausselvitysmenettelyihin sekä merioikeudellisiin väli-miesmenettelyihin yleensä aiheuttaisivat.

Olen ollut listattuna välimiehenä parissa ulkomaisessa välimiesmenettelyinstituutissa ja kirjoittanut artikkeleita alan julkaisuihin, viimeksi vuonna 2022 Stockholm Arbitration Yearbookissa (Ensuring Continuity of Contracts: Enforcing Self-Cleaning as a Tool to Combat Corruption) yhdessä Tero Poutalan kanssa, joka on osallistunut tämän lausunnon valmisteluun.

Pyrin myös huomioimaan kansainvälisen näkökulman tässä lausunnossa. Myös mallilakia valmisteltaessa keskeisenä seikkana pyrittiin huomioimaan kansainvälisen välimiesmenettelyn erityispiirteet ja moderni välimiesmenettelypraktiikka (UNCITRAL sihteeristö, Further Work in Respect of International Commercial Arbitration, UN Doc A/CN.9/169, 1979).

2. Välityssopimus

Välityssopimus synnyttää välimiesoikeuden toimivallan. Mikäli välityssopimusta ei ole, on oikeusturvatiensä yleinen tuomioistuin. Jos menettely tapahtuu väärässä oikeusturvatiensä, syntyy

ajanmenetyksiä ja kustannuksia sekä joissain tapauksissa jopa pysyviä oikeudenmenetyksiä. Välityssopimuksen muodolla ei ole merkitystä, jos osapuolet haluavat ratkaista riitaisuutensa välimiesmenettelyteitse ja osallistuvat prosessiin. Tällöin välimiesoikeus voi aloituskeskustelussa, mitä nimeä siitä käytetäänkään ja todeta välityssopimuksen olemassaolon. Tällöin näyttöongelmaa ei ole. Käytännössä syntyy kuitenkin joskus tilanteita, joissa toinen tai joku riidan osapuoli ei halua osallistua prosessiin esimerkiksi siksi, että sillä ei ole voimavaroja menettelyyn tai se tietää häviävänsä. Jotta välimiesmenettely saataisiin käynnistettyä ex parte, täytyy välimiesmenettelysopimuksen olemassaolo voida näyttää jotenkin toteen.

Kirjallinen välityssopimus, joka voidaan käsittää mahdollisimman laajasti kattaen kaikki informaatioteknologian muodot, on tällöin helpoin keino. Kirjallisen välityssopimuksen vaatimus voidaan muotoilla niin, että kaikki muodot, joissa syntyy riittävä todiste halusta ratkaista riidat välimiesmenettelyssä, ja jotka täyttävät eheyden vaatimuksen, hyväksytään. Jos kirjallisen muodon vaatimuksesta luovutaan, eikä muuta luotettavaa näyttöä ole tarjolla, on riski prosessiin ryhtymisestä ja sitovan välitystuomion syntymisestä kantajalla ja välimiesoikeudella.

Yhteispohjoismainen meriarbitraatio on esimerkki välimiesmenettelyjärjestelmästä, joka korostaisi sisällöltään yhtenäisen kansallisten taustalainsäädäntöjen (lex arbitri) vaatimusta. Ne seikat, joita institutionaaliset säännöt tai ad hoc-säännöt (mm. UNCITRAL) eivät kata, ratkaistaan välimiesmenettelyn paikan kansallisen taustalainsäädännön mukaisesti. Pohjoismainen linja olisi luopua muotovaatimuksista, mutta todisteellisuuden vaatimus olisi nähdäkseen silti selvästi todettava, sillä muut Pohjoismaat eivät myöskään tingi tästä.

On totta, ettei sopimusoikeudessa ole yleistä kirjallisen muodon vaatimusta, ja meikäläinen välityssopimus on tästä poikkeus. Jos kuitenkin katsotaan tavanomaista anglosaksisvaikutteista vakioehtotekstiä, kirjallisen muodon vaatimus ja ns. entire agreement -sopimusehto rajaavat sopimusasiakirjan ulkopuolella olevien sopimusehtojen käytön mahdollisuutta. Välityssopimus on, kuten tunnettua, muodollisesti erillinen sopimus, mutta pääsopimuksen lausekkeitä voidaan käyttää myös keinona argumentoida muun kuin pääsopimuksessa olevan ei-kirjallisen välityssopimuksen olemassaoloa vastaan. Summa summarum: sopimusvapaus lisääntyy periaatteessa, mutta vapaasti sopien tehdyt sopimuslausekkeet rajoittavat tätä vapautta.

On siis varmaan aika tehdä välimiesmenettelylain 3 §:ään muutoksia, ja kirjallisen muodon vaatimuksen säilyttäminen lienee edelleen helpoin tie. Välityssopimuksen muotoon liittyvien kehityskulkujen huomioiminen edellä mainitut seikat huomioiden on sinänsä kannattavaa, kunhan lisäksi huomioidaan kansallisen sääntelyn yhteensopivuus New Yorkin yleissopimuksen II (1) artiklan vaatimuksen suhteen tunnustettaessa ja täytäntöön pantaessa ulkomaisia välitystuomioita kuten myös suomalaisten välitystuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano ulkomailla.

3. Välimiesoikeuden kokoonpano

Välimiehen esteellisyyttä koskeva viittaus tuomarin esteellisyyteen ei ole sopiva ajatellen kansainvälisiä menettelyjä, vaan johtoa kannattaisi hakea UNCITRAL:in mallilain 12(2) artiklasta. Kyse ei ole pelkästään välimiehen erottamisesta, vaan väitteitä siitä, että on olemassa seikkoja, jotka ovat omiaan vaarantamaan välimiehen puolueettomuutta, voi syntyä jo nimitysprosessin aikana. Kyse olisi välimiehen yleisistä kelpoisuusehdoista. Jotkut välimiehet saattavat reagoida hyvinkin voimakkaasti esteellisyyttä väitteisiin ja kieltäytyvät tehtävästä ennen kuin nimitys on lopullisesti tehty.

Kannatan ajatusta, että UNCITRAL:in mallilain 13 artiklan mukaisesti tuomioistuin voisi tutkia esteellisyysväitteen, jonka esteelliseksi väitetty välimies ja muut asianosaiset ovat torjuneet ja välimiesoikeus on hylännyt. Näin myöskin välimiesmenettelyn vireilläolon aikana. Tuomioistuinten käsittelyajat eivät istu institutionaalisten ja muiden erillisiä välimiesmenettelysääntöjä noudattavien menettelyjen aikarajoihin, mutta tällaisissa säännöissä on usein omat menettelynsä esteellisyysväitteiden tutkimiseen. Prosessiekonomista syistä johtuen muutoksenhaku tuomioistuimessa voisi olla syytä keskittää ja muutoksenhakuoikeutta tulisi harkita rajoitettavaksi.

Olisi myös kannatettavaa, että mahdollisten uusien pykälämuutosten yhteydessä perusteltaisiin, millaiset seikat antaisivat aiheen epäillä välimiehen puolueettomuutta ja riippumattomuutta sekä miten tilannetta voitaisiin arvioida. Kansainvälisissä välimiesmenettelyissä merkitystä on eri valtioiden tuomioistuimissa annettu muun muassa Kansainvälisen asianajajaliiton (International Bar Association, IBA) ohjeistukselle ”Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitrations”.

4. Välimiesoikeuden toimivalta

Välimiesoikeudelle tulisi välimiesmenettelylakiin kirjattavalla säännöksellä antaa oikeus päättää omasta toimivallastaan. Samoin välityssopimuksen erillisuus pääsopimuksesta tulisi todeta laissa. UNCITRAL:in mallilain 16 artikla tarjoaa sanamuodot tähän, kuten mm. Keskuskauppakamarin taannoisessa lausunnossa on todettu.

5. Turvaamistoimet ja väliaikaismääräykset

Välimiesmenettelylaissa tulisi seurata institutionaalisten välimiesmenettelysääntöjen ja kansainvälistä kehitystä UNCITRAL:in mallilaissa siten, että välimiesoikeudella olisi oikeus antaa turvaamistoimia ja väliaikaismääräyksiä. Tällaisten määräysten täytäntöönpanokelpoisuus olisi todennäköisesti mahdollistettava, mutta samalla täytäntöönpanolle olisi ainakin luotava tuomioistuinten avulla tapahtuva kontrollimekanismi esimerkiksi niin, että välimiehen turvaamistoimimääräyksestä voisi valittaa tuomioistuimeen, jolla olisi tarvittaessa valitusviranomaisena mahdollisuus estää määräyksen täytäntöönpano. Joka tapauksessa tuomioistuimilla ja välimiesoikeudella olisi oltava rinnakkainen toimivalta turvaamistointen ja väliaikaismääräyksen suhteen.

6. Asian käsittely välimiesmenettelyssä

Välimiesmenettelylakiin kannattaa ottaa UNCITRAL:in mallilain 18 artiklan mukainen maininta välimiesoikeuden velvollisuudesta kohdella asianosaisia tasapuolisesti. On tosin vaikea ajatella, etteikö tuollainen velvollisuus olisi olemassa jo yleisten oikeudellisten periaatteiden, jollainen prosessioikeuden audiatur et altera pars on, valossa.

Mallilain 25 artikla muodostaa pohjan välimiesmenettelylain säännöksille, jotka koskisivat asianosaisen passiivisuuden merkitystä asian ratkaisemiselle, kuten muistossa on todettu.

7. Välitystuomio

Välimesmenettelylakiin tulisi ottaa Ruotsin lain 27a §:n mukainen säännös, jonka mukaan osapuolet voisivat päättää välimesmenettelyyn sovellettavasta aineellisesta laista tai oikeussäännöistä (-ohjeista), ja mikäli osapuolet eivät ole tätä tehneet, välimesoikeudella olisi vastaava oikeus suoran lainvalinnan (ilman kansallisia lainvalintasääntöjä) tai oikeusohjeiden valinnan mukaisesti eli muut oikeussäännöt, kuten UNIDROIT-periaatteet, voisivat tulla sovellettaviksi osapuolten valinnan tai, sen puuttuessa, välimiesten valitsemina. On huomattava, että myös kansallinen tuomioistuin voi nykyään hakea johtoa ns. professorioikeudesta eli kansainvälisistä oikeudellisista periaatteista, ks. KKO 2018:37.

Välitystuomion perustelemista koskevan vaatimuksen lisäämistä lakiin voidaan pitää perusteltuna mallilain mukaisesti, vaikkei se muuttaisikaan nykyistä oikeustilaa arviomuistiossa todetun mukaisesti.

8. Välitystuomion mitättömyys ja kumoaminen

Mikäli välimesmenettelylakia muutetaan, voidaan laissa olevia välitystuomion kumoamisperusteita muuttaa mallilakia sanamuodoiltaan vastaaviksi. Kyse ei ole merkittävästä epäkohdasta, sillä mallilaki tarjoaa tulkinta-apua tilanteessa, jossa nykyisellä lailla ei ole nimenomaisesti haluttu poiketa kansainvälisestä käytännöstä.

Erillinen mitättömyys on aiheellinen, sillä mitättömyysperusteet ovat perustavanlaatuisia puutteita menettelyssä ja tuomiossa, eikä ajan kuluminen paranna niitä. Jos välitystuomiolla olisi esimerkiksi tuomittu lahjuksia maksettaviksi, on tuomio Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden (ordre public) vastainen. Ajan kuluminen ei tee tuomiosta Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden mukaista. Kyse on oikeusvaltion ylläpitämisestä eikä teknisestä seikasta.

Kumoamisperusteet ovat puolestaan sellaisia, että ne edellyttävät osapuolen subjektiivista tietoisuutta, ja tällöin voidaan ajatella osapuolen passiivisuudellaan hyväksyvän puutteen (venire contra factum proprium, UNIDROIT-periaatteet 1.8). Esimerkiksi se, että välimesoikeus on ylittänyt välityssopimukseen perustuvan toimivaltansa, on puute, jonka osapuoli passiivisuudellaan hyväksyy.

On vaikea uskoa, että mahdollisuus mitättömyyteen ilman määräaikaa olisi vienyt tai veisi Suomelta kansainvälisiä menettelyjä. On huomattava, ettei Ruotsissa, jossa on ollut runsaasti kansainvälisiä menettelyjä, on edelleen säädetty mahdollisuus mitättömyyskanteeseen ilman määrä-aikaa, kuten muistiossa todetaan.

Kansainvälisissä menettelyissä välitystuomion täytäntöönpano tapahtuu ainakin osittain vieraassa valtiossa, joka soveltaa New Yorkin yleissopimusta vuodelta 1958 ja siihen perustuvia kansallisia säännöksiään. Välitystuomion kumoamista haetaan siellä, missä se on annettu. Suomen välimesmenettelylakia sovelletaan lex arbitri-taustalakina menettelyissä, joissa välimesmenettelyn paikka on Suomessa. Siksi Suomen välimesmenettelylain merkitys esimerkiksi suomalaiselle institutionaaliselle välimesmenettelylle on vain osittainen. Oikeusjärjestyksen toimintaa pitäisi myös

arvioida kokonaisuutena. Meillä ei ole oikeuskäytäntöä vanhojen välitystuomioiden mitättömyyskanteille.

9. Välitystuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano

Se, että ulkomaisen välitystuomion tunnustamisen ja täytäntöönpanon epäämisen perusteet poikkeavat Suomessa annetun tuomion täytäntöönpanon epäämisen perusteista, perustuu Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin, nimenomaisesti New Yorkin yleissopimukseen. Suomessa annetun tuomion täytäntöönpanokelpoisuus on parempi kuin ulkomaisen tuomion sikäli, että kumoamisperusteiden ollessa kyseessä tuomion täytyy olla kumottu. Siirtyminen mallilain mukaiseen järjestelmään heikentäisi siis Suomessa annettujen välitystuomioiden asemaa. Ei ole myöskään perusteita säännellä ulkomaisten välitystuomioiden tunnustettavuutta ja täytäntöönpanokelpoisuutta kansainvälisiä säännöksiä väljemmin.

Mallilain esimerkin noudattaminen tekee Suomen laista ulkomaalaiselle helpommin lähestyttävän, mutta varsinkin puhtaasti kansallisessa viitekehyksessä voi olla perusteltua poiketa mallilaisista tehdyistä ratkaisuista, huomioiden myös sen ammattitaidon, jolla välimiesmenettelylaki aikanaan valmisteltiin.

10. Oikeudenkäyntikulut

Oikeudenkäyntikulujen (asianosaiskulujen) ja välimiesmenettelyn kustannusten jakautumista osapuolten kesken voidaan toki harkita säänneltäväksi välimiesmenettelylaissa. Sääntelystä tulisi kuitenkin pitkälle oikeudenkäymiskaaren toistoa, eikä ole olemassa syitä, miksi asianosaiskulujen ja välimiesmenettelyn kustannusten jakautuminen välimiesmenettelyssä tulisi erilaiseksi ja jotenkin kaavamaisemmaksi kuin tuomioistuimenmenettelyssä. Välimiesoikeus on oikeuskäytännön mukaan voinut kohtuullistaa osapuolen velvoitteita ilman tätä koskevaa vaatimusta pääasiassa, ks. KKO 2008:77. Välimiesoikeudella tulisi vastaavalla tavalla olla oikeus myös kohtuullistaa vaadittu- ja oikeudenkäyntikuluja ja määräyksiä välimiesmenettelyn kustannusten korvaamisesta, myös ilman tätä koskevaa vaatimusta varsinkin tilanteessa, joissa toinen osapuoli ei osallistu prosessiin (vrt. mitä muistiossa todetaan yksipuolisesta tuomiosta välimiesmenettelyssä). Ei ole perustetta tehdä välimiesmenettelystä prosessina kategorisempää ja jäykempää, kun todellinen peruste sen leviämislle on ollut joustavuus, joka näkyy mm. edellä kohdassa 7 käsitellyssä välimiesmenettelyyn sovellettavissa aineellisissa säännöissä.

On huomattava, että monet pienemmät yritykset, tyypillisesti alihankkijat, velvoitetaan usein välimiesmenettelyyn isomman liikekumppaninsa vakioehdoilla. Välimiesmenettelyn kustannukset, mukaan lukien välimiesmenettelyä osaavan juristikunnan löytyminen, ovat usein isomman yrityksen painostuskeinoja pienempää yritystä kohtaan.

11. Onko välimiesmenettelylakia muilta osin tarvetta uudistaa tai täydentää?

Samassa yhteydessä olisi mahdollisuus harkita seuraavien seikkojen huomioimista välimiesmenettelyä koskevan sääntelytyön yhteydessä.

Lakia uudistaessa voisi olla tarpeen pohtia, tulisiko myös Suomen välimiesmenettelylakiin sisällyttää välimiesoikeudelle laajempi oikeus ottaa vastaan ja velvoittaa esittämään todistelua kuin nykyisellään (vrt. välimiesmenettelylaki 27–29 §). Nykyisellään vastaavanlaisia, välimiesoikeudelle jossain määrin laajemman mandaatin mahdollistavia kansallisia säännöksiä on esimerkiksi Yhdysvaltojen, Yhdistyneiden Kuningaskuntien sekä Ranskan kansallisissa välimiesmenettelylaeissa. Riidanratkaisuprosessin tavoitteiden toteutumisen näkökulmasta voisi olla kannatettavaa tarkistaa myös kyseisiä säännöksiä, koska mallilaki jättää liikkumavaraa kansallisten prosessisääntösten suhteen asian tiimoilta.

Viimeisen parin viime vuosikymmenen aikana kansainvälisiä investointiriitoja koskevat välimiesmenettelyt ovat lisääntyneet. Investointiriidoissa osapuolina ovat tyypillisesti yksityinen sijoittaja ja valtio, johon sijoitus on tehty. Tyypillisesti kyseisiä riitoja koskevat välitystuomiot pyritään tunnustamaan ja panemaan täytäntöön sellaisissa valtioissa, joissa hävinneellä osapuolella on ulosmitattavaa omaisuutta. Riippuen investointisuojausopimuksen mahdollistavasta ja valitusta välimiesmenettelystä, näihin liittyviä välitystuomioita tunnustetaan ja pannaan täytäntöön joko New Yorkin yleissopimuksen mukaisesti tai ICSID-yleissopimuksen (SopS 3 ja 4/1969) mukaisesti. Tämän sääntelytyön yhteydessä olisi luontevaa päivittää sääntelyä ICSID-yleissopimuksen mukaisten välitystuomioiden osalta.

ICSID-yleissopimuksen 54 artiklan 1 kohdan sopimusvaltio tunnustaa välitystuomion itseään sitovaksi siten kuin se olisi tuomioistuimen antama lainvoimainen päätös. Saman artiklan 2 kohdan mukaan tahon, joka haluaa välitystuomion tunnustetuksi ja toimeenpannuksi, tulee toimittaa valtion määräämälle ICSID:n pääsihteerin oikeaksi vahvistama jäljennös välitystuomiosta. Tämä poikkeaa New Yorkin yleissopimuksen mukaisesti menettelystä siten, ettei ICSID:n mukaisen varallisuus oikeudellisia velvoitteita sisältävän välitystuomion tunnustamiselle ja täytäntöönpanolle voida asettaa eksekvatuuria (kuten New Yorkin yleissopimuksen mukaisessa menettelyssä) vaan sen tulee tapahtua automaattisesti. ICSID-yleissopimuksen voimaan saattamista koskevan hallituksen esityksen mukaan sen sopimuksen mukaisten välitystuomioiden ”täytäntöönpanon tulee meillä tapahtua tuomioistuinten tuomioita eikä välitystuomioita koskevien” ulosottosääntösten mukaisesti (HE 71/1968 vp, s. 3). Kansallisia säännöksiä voisi syytä olla selvyyden vuoksi tarkentaa tältä osin.

ICSID-yleissopimuksen mukaisten välitystuomioiden täytäntöönpanosta on saatavilla muun muassa selvitys:

ICSID, Compliance with and Enforcement of ICSID Awards, June 2024,
https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/publications/Enforcement_Paper.pdf

Toinen merkityksellinen trendi on valtioiden oleminen osapuolena myös kaupallisissa välimiesmenettelyriidoissa. Tästä johtuen voisi olla luontevaa sisällyttää samaan tarkasteluun myös valtioimmunitteettia koskevat seikat tuomiovallan ja täytäntöönpanon osalta. Asia ei ole myöskään uusi, vaan UNCITRALin mallilain valmistelunkin yhteydessä tätä koskevia keskusteluja on aikanaan käyty. Valtioimmunitetin osalta Suomen oikeustila ei ole täysin selvä, jossain määrin johtuen myös asiaa koskevan Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimuksen valtioiden ja niiden omaisuuden lainkäytöllisestä koskemattomuudesta vuodelta 2004 hitaasta etenemisestä kansainvälisellä foorumilla (ks. HE 26/2013 vp).

Lopuksi totean vielä seuraavaa. Arviomuistiossa on tuotu asianmukaisesti ilmi pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan sisältyvä kohta, jonka mukaan tehtäisiin tarvittavat säädösmuutokset Suomen välimiesmenettelytoiminnan kilpailukyvyyn edistämiseksi. Osana tätä työtä voisi olla syytä

vielä kirkastaa, millaiset seikat edistävät Suomen välimiesmenettelytoiminnan kilpailukykyä. Perustuisiko tämä ainoastaan siihen, että kansallinen välimiesmenettelylaki

olisi mahdollisimman yhdenmukainen mallilain kanssa. Voidaan jopa esittää harkittavaksi, että voitaisiinko joidenkin täydentävien seikkojen pohjalta edistää suomalaisen välimiesmenettelytoiminnan kilpailukykyä eli miten Suomi saavuttaisi kilpailuetua muihin nähden. Viime aikoina on muun muassa kiinnitettyä huomiota esimerkiksi kestäväyyteen ja ympäristöön liittyviin seikkoihin. Yksi mahdollisuus olisi pyrkiä huomioimaan näihin liittyviä seikkoja ohjaavina periaatteina prosessille (vrt. Yhdistyneiden Kuningaskuntien välimiesmenettelylain alussa, 1 pykälässä ilmoitetut prosessia ohjaavat periaatteet). Suomalaista välimiesmenettelyä voitaisiin myös edistää panostamalla sitä koskevaan koulutukseen. Suomalaista välimiesmenettelyä ja sen toimijoita olisi mahdollista tuoda ilmi myös eri kansainvälisillä foorumeilla ja instrumentein (vrt. esimerkiksi Ruotsin onnistuminen nostaa Tukholman kauppakamarin välityslautakunnan menettely kansainvälisiin investointisuojausopimuksiin). Myös yksityisillä toimijoilla on kilpailukyvyn edistämiseksi merkittävä rooli.

Lauri Railas

Asianajaja, oikeustieteen tohtori, Helsingin yliopiston siviilioikeuden dosentti, Suomen merivahingonlaskija